

középpálya

Egymást keresztező pályák

BALÁZS IMRE JÓZSEFFEL BESZÉLGET FODOR PÉTER

– *Noha egy a harmincas évei elején járó fiatalember esetében nem meglepő, hogy pályáját elsősorban a vonalszerű előrehaladás jellemzi, amelybe egyként beletartozik a szakmai ismertség és elismertség fokozatos növekedése, az egyetemi oktatói ranglétrán való előrelépés, az irodalomtörténeti és szépírói munkásságot dokumentáló kötetek gyarapodása, talán mégsem teljesen indokolatlan megkérdezni, magad is hasonlóan lineárisnak látod-e eddigi szakmai életutad alakulását.*

– Lineárisnak, többé-kevésbé párhuzamos egyenesekkel. Több dologgal foglalkozom közel egy időben, ez számomra valami olyasmit jelent, hogy nem egyetlen vonal van, amely mentén lineárisan lehet haladni. Ha a szépirodalom, az irodalomtörténeti pálya, a lapszerkesztés, az egyetemi munka, és mondjuk a családi gyarapodás egy-egy külön történet, akkor egyenként mindegyik lineáris és kiszámítható, de ha együtt nézem őket, akkor az egész kicsit izgalmasabbá válik, éppen azért, mert ezek a pályák nem függetlenek egymástól, hanem időnként keresztezik egymást vagy szorosan együtt haladnak, aztán megint különválnak egy kis időre. Előfordul, hogy ezek közül a szerepek közül valamelyikre több energia jut, és nagyobb intenzitással foglalkozom vele. Ilyenkor esetleg pihen a többi, amíg új impulzusok nem érik. Sokféle dolgot próbálhattam ki viszonylag korán: ezekből nem lehet mindent folyamatosan végezni, de a tapasztalatok felhalmozódnak, és nagyobb biztonságot adnak.

Ha volt fordulat az életemben, akkor az valamikor középiskolás koromban történt – nagyon sokáig a fizika és a matematika voltak a „húzótagyok” számomra, versenyekre jártam, díjakat nyertem. Végzős középiskolásként váltottam, az irodalom és az angol nyelv együtt kezdtek erősen vonzani, és ennek nem bírtam ellenállni, bár sokan, különösen a tanárain féltettek a váltástól.

– *Szellemi eszmélkedésedre milyen hatással bírt a családi hagyomány, a székyudvarbelyi kulturális miliő, illetve a Tamási Áron Gimnázium szellemisége? Gimnáziumi tanulmányaidat a romániai rendszerváltozás időszakában kezdted – hogyan emlékszel vissza erre az időszakra?*

– Könyvekkel tele házba születtem, ezért nagyon későn kellett elkezdenem könyvtárba járni – késő kamaszkoromig mindent, ami érdekelt, megtaláltam az otthoni polcok valamelyikén. Ez azért is fontos, mert igazából az egész családi

Sorozatunkban már pályán lévő, jelentős életművet alkotó szépírókkal és irodalmárokkal beszélget a lap munkatársa, Fodor Péter. Előzmény: Kulcsár-Szabó Zoltán (2005/10.), Térey János (2006/1.), Bényei Tamás (2006/5.), Borbély Szilárd (2006/9.), Greccsó Krisztián (2007/2.), Menyhért Anna (2007/6.), Németh Zoltán (2007/12.), Hárs Endre (2008/6.).

könyvtárat a szüleim vásárolták össze a hatvanas évektől kezdődően. Régi, patinás kiadásokat tehát nem nagyon olvastam otthon, utólag visszagondolva nagyon erős egyidejűségben létezett számomra több évszázad irodalma. Keresztanyám, aki sokáig együtt lakott velünk, a helyi könyvesboltban dolgozott: rögtön tudtuk, ha új áru érkezett, és ami érdekesnek tűnt, nem szalasztották el a szüleim.

Édesapám építészmérnökként dolgozott, édesanyám gyógyszerészként. Nem valamiféle jól meghatározott céllal vásárolták a könyveket, kirándulni sem jól meghatározott céllal jártunk (néhány száz méterre a tömbházunktól kezdődött a mező), és édesapám sem jól meghatározott céllal tenyészt a galambjait a mai napig. Mindmáig van számomra ennek az életformának az emlékében valamiféle megnyugtató kiegyensúlyozottság, ami látszólag fölösleges dolgokat halmoz fel, miközben zsigerileg érezhető, hogy értékes dolgokról van szó. Az elidőzés érzése, amikor nem a tárgy a fontos, amihez kapcsolódik (az lehet könyv vagy bélyegalbum vagy lombfűrész – bámi), hanem maga a kötődés. A könyvekhez is így kötődtem: mindenfélét olvastam, de nem válogatás nélkül. Talán korszakolni is lehetne, hogy miket, mert az egyik könyv hozta a másikat: Benedek Elek-mesék, Ezeregyéjszaka, indiános könyvek, Delfin Könyvek, Verne-regények, sok-sok Victor Hugo és Alexandre Dumas és Jókai, krimik, Kozmosz (és Galaktika) Fantasztikus Könyvek, Fekete István és Gerald Durrell, Jack London, Isaac Asimov és Stephen Leacock. Nagyobb iskolásként *A rózsza neve* viszonylag korán, aztán *Zabhegyező*, *Száll a kakukk fészkére*, *Virágot Algernonnak* stb. Úgynevezett „normális” gyerek voltam, azt hiszem – valószínűleg többet olvastam az átlagnál, de csupa olyasmit, amit sokan mások is olvastak.

Minden nyáron legalább egy hónapot töltöttünk Máramarosban: édesanyám Magyarlápason született, az ő szüleinél nyaraltunk általában. Ez gyakorlatilag falusi környezet volt, nagy veteményeskerttel, gémeskúttal, állatokkal, erős ízekkel, amilyeneket városban nem nagyon érez az ember. A családnak ez az ága nagygazda volt valamikor, de a sztálinizmus szétverte a birtokokat, én magam persze nem éreztem ebből a történetből gyakorlatilag semmit. Abból már inkább, hogy itt is bőven voltak könyvek, mások, mint otthon. Egy generációval régebbiek. Nagymám tanítónő volt a helyi iskolában. Az én gyerekkoromban nyilván már nyugdíjas. Jó franciasággal levelezett egy franciaországi ismerősével, az utolsó hónapokig egykori tanítványával, Szilágyi Domokossal, aki Lápason végezte az elemi iskolát. Velem is levelezett egyébként: amikor levél érkezett Lápósról Udvarhelyre, legtöbbször volt benne egy normál levél a szüleimnek, meg egy kisebb nekem írva – ebben a cicákról, a málnabokrok aktuális állapotáról és a kedvenc helyeimről szóló beszámolók voltak. Ez az üzenetváltásos história persze hét-nyolc éves korom táján kezdődhetett, amikor az Udvarhelyről induló levélborítékba is került egy nagyobb meg egy kisebb levél.

Édesapám családja jelentette az udvarhelyi folytonosságot és szűkebb környezetet. A pénzügyi hivatalban dolgozó Imre nagyapámat, akitől a nevem örököltem, nem ismerhettem személyesen, csak legendásan nyugodt nagyanyámat, akinek négy fia volt. Ketten közülük bölcsészek voltak: László nagybátyám a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen tanított nyelvészetet. András nagybátyám Farkas Árpáddal, Király Lászlóval együtt járt a bölcsészkarra, velük együtt szerepelt versantoló-

giákban is. Később újságíró lett, saját kötete végül nem jelent meg: nagyon korán, 1978-ban meghalt. Harmadik nagybátyám szatirikus történeteket és rajzokat publikált székelyföldi napilapokban és irodalmi folyóiratokban, Tomcsa Sándor módorában.

Ezek az apróságok inkább utólag váltak fontossá számomra – amikor 1993-ban úgy döntöttem, hogy irodalmár leszek, már egyik bölcsész nagybátyám sem élt. Sokszor gondolkodtam azon, hogy valószínűleg nagyokat vitakoznánk mostanság, amikor annyira más jellegű az irodalom és a nyelvtudomány közege, mint a hatvanas-hetvenes években.

A Tamási Áron Gimnázium, ahová tizennégy éves koromtól jártam, jó székelyföldi szokás szerint erős reál profilú gimnázium volt. A székelyföldi gyerekeknek a nyolcvanas években az volt az igazi karrierlehetőség, hogy azokból a tárgyakból legyenek jók, és olyan egyetemi szakokra jelentkezzenek, ahol kevésbé fontos a nyelvtudás. A gimnáziumban voltak osztályok, amelyek nyolcvan-kilencven százalékos bejutási arányokat produkáltak az egyetemi felvételikén, persze reál szakokra. Ez volt az az időszak, amikor a magyar irodalom szakra évente hét-nyolc főt vettek fel, és a friss végzeteket a Kárpátokon túlra helyezték ki, franciát vagy orosz, esetleg németet tanítani. Ha ez változatlanul marad, kézenfekvő lett volna, hogy én is reál pályán indulok el. Így is matematika-fizika szakos osztályba vitt a lendület 1990 nyarán.

Az 1989-es fordulat jó pillanatban érkezett számomra: tizennégy éves voltam. Hirtelen kinyílt a világ. Főlöszleges volna sorolni, hogy mi minden változott meg radikálisan, és épp akkor, amikor számomra is nagyon könnyű volt befogadni a változást. Attól kezdve minden évben többször is voltam Magyarországon – versenyeken, kirándulásokon, munkatáborokban, testvériskolákban... Írógépek és fénymásolók kerültek Udvarhelyre: ez rögtön arra inspirált, hogy az osztály számára saját újságot állítsak elő. Később rockzenekart alapítottunk The Sleepwalkers néven. Szóval jó, mozgalmas időszak volt. A város végre nyugodtan élhette azt a fajta életet a nyilvánosságban is, amit a magyarság 95 százalék fölötti számaránya egyébként természetesen tett.

Fokozatosan terelődtem az irodalom, az angol nyelv, a szerkesztés felé. Amerikai tanárok érkeztek a városba, akiktől a kaliforniai akcentust és jónéhány country-szám gitárakkordjait is el lehetett tanulni. Cikkeket írtam, interjúkat készítettem az iskolaújságnak. Elindult egy országos verseny, amelyik az Irodalmi Kreativitási Verseny nevet viselte, ebbe is bekapcsolódtam. Ezek készítették elő azt a fordulatot, amelyik végül is a bölcsészkarra vitt 1994-ben.

– *A kilencvenes évek második felében a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar–angol szakának voltál a hallgatója. Kik voltak itt a mestereid? Pályád későbbi alakulása mennyiben tekinthető az itt tanultak folytatásának? Érezted-e valaha szakmai előnyét és/vagy hátrányát annak, hogy nem Magyarországon jártál egyetemre?*

– A kilencvenes évek elején a kolozsvári magyar tanszékek sokat bővültek: sokszorosára nőtt a diáklétszám, és végre új oktatókat is lehetett alkalmazni a nyolcvanas évek teljes zárata után. A kilencvenes évek közepén tehát nagyobb részt fiatal oktatókból állt össze a tanszéki munkaközösség, akik igyekeztek nap-

rakészen közvetíteni mindazt, ami a szakmában történt. Már első éven kemény alapozást kaptunk strukturalizmusból, szemiotikából, dekonstrukcióból, hermeneutikából úgy, hogy az alaptanulmányokat olvastuk, és nem az azokról szóló értelmezéseket.

A szemléletileg számomra meghatározó tanáregyéniségek közül elsőként talán Cs. Gyimesi Évát említeném – ő ugyan nem tanított engem az alapképzés éve alatt, de a könyveit sokat használtuk. Vele az általa alapított bölcsészkar szakkollégiumban, a Láthatatlan Kollégiumban kezdtünk együtt dolgozni 1997 után. Szívesen hallgattam és olvastam Szilágyi N. Sándor kognitív nyelvészeti és fonetikai tárgyú szövegeit, ő nagyon szuverén elméleti modelleket épített fel, amelyek nemcsak a saját tantárgyain belül érvényesek. Élvezet volt Horváth Andor világirodalmi tárgyú előadásait, vagy Szilágyi Júlia szóban elmondott esszéit hallgatni. (Ezekből később kötet is lett, *Lebet-e esszét tanítani?* címmel.) Abban pedig, hogy az évfolyamon összetartó, egymást inspiráló társaság alakult ki, Orbán Gyöngyinek volt hatalmas szerepe, ő első évtől sokat foglalkozott velünk. Együtt kerültünk be a Láthatatlan Kollégiumba, kollégistaként két-három évig rendszeresen írtunk a *Látó*, a *Korunk* és a *Helikon* kritikarovataiba. Kutattuk a hatvanas-hetvenes évek irodalmát, interjúkat készítettünk (így jött létre a 2001-es *Vissza a Forrásokhoz* című interjúkötet, amelyben többek között Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Kántor Lajos, Láng Gusztáv voltak az interjúalanyok), részt vettünk a tatai JAK-táborban és hallgatóságként egy-két szegedi DEkonFERENCIÁN. Az akkori csapat nagy része kötetek szerzője és szerkesztője, és PhD-fokozatot szerzett magyarországi vagy romániai egyetemeken.

Mestere(i)met sok emberből és sok szerző könyvéből próbáltam összerakni. Hogy ez azt jelenti-e, hogy igazából nincs mesterem, az számomra is kérdés. Ha Magyarországon jártam volna egyetemre, valószínűleg erősebb vonzáskörökbe kerültem volna, és ugyanakkor könnyebb lett volna számomra a hozzáférés bizonyos témákhoz, anyagokhoz. Az utóbbi években, úgy érzem, egyre kevésbé fontos, melyik városban él az ember: nagyon sok dolgot lerövidített az internet és a határok átjárhatósága. Nagy kedvvel hasznosítom a román nyelven írt és román nyelvre fordított irodalomtörténeti és -elméleti munkákat is – itt a nyugati szakirodalom egészen más szelekcióban, más szempontok szerint bukkan fel, ez pedig inspiratív számomra.

– *Írásaidban visszatérően foglalkozol az „erdélyiség” egymást bizonyosan nem fedő irodalmi, kulturális és hétköznapi értelmezhetőségével, a kifejezés koronként változó kontextusrendszerével és használatának szerteágazó módjaival. Számodra milyen személyes jelentése van az erdélyi identitásnak?*

– Adottságként viszonyulok hozzá, ami persze nem úgy adottság, hogy „készen van”, inkább úgy, hogy ez az a valami, amit ismerek annyira, hogy otthonosan érezzem magam benne. Éppen ezért jól érzékelem a változásait is időben (hiszen rengeteget változott a saját életidőm alatt is), meg a különböző kontextusokban való eltérő használatok dinamikáját. Nem érzékelem az erdélyiség „metafizikáját” vagy „esszenciáját”, de kötődöm Erdélyhez, mint egy olyan helyhez, amit nem én választottam ugyan, de ahol jól érzem magam.

– 2001-ben napvilágot látott első tanulmányköteted (A nonszalansz esélye) bevezető írásai regionalitás és egyetemesség, szövegközpontúság és kontextualitás, poétika és intézményesség szempontjai felől közelítenek ahhoz a kérdéshez, miként is lehet(ne) megírni a romániai magyar irodalom történetét. Szükségszerű volt-e, hogy irodalomtörténeti pályád indulásakor éppen ezek a dilemmák foglalkoztassanak?

– A kilencvenes években számos vita, ankét, tematikus összeállítás vetett fel hasonló kérdéseket. Olykor egészen heves intellektuális összecsapások zajlottak. 2000 után az indulatok elültek, és tárgyilagosabban, nyugodtabban, több nézőpont felől lehetett felvetni ezeket a problémákat. A „nonszalansz” attitűdje, amit a kötet címbe emeltem, éppen azzal kapcsolatos, hogy úgy éreztem, a kérdésben is jelzett dichotómiáktól, illetőleg a bennük rejlő hierarchikus oppozícióktól (regionalitás/ egyetemesség, szövegközpontúság/kontextualitás stb.) el lehetne tekinteni, és a szövegek új arcukat mutatnák. Ha úgy tetszik, azért emlegettem ezeket a kérdéseket, mert szerintem álkérdések voltak. Később visszatértem még erre, a *Mint egy úszó színbázis* című kötetemben. Az ottani javaslatom talán annyival volt pontosabb, hogy egy kontextualista értelmezés irányában mozdultam el, de a kontextualitást nem a szöveget körülvevő „realitásokban”, hanem más szövegekben próbáltam megragadni. Vagyis „erdélyi irodalomként” olvasni valamit valószínűleg azt jelenti, hogy az irodalomtörténész tudatosan felerősít az olvasatokban bizonyos kontextusokat – más erdélyi szövegek kontextusait. Ugyanazok a szövegek természetesen egészen másképp viselkedhetnek, más hagyománykonstrukciókba illeszkehetnek, ha más kontextusokra olvassuk rá őket. Ugyanazoknak a szövegeknek tehát többféle történetet is meg lehet írni.

– *Akár a rövidebb lélegzetű kritikáidat, akár a monografikus igényű irodalomtörténeti munkáidat, akár az általad gondozott és szerkesztett köteteket tekintjük, az erdélyi magyar irodalom kitüntetett szereppel bír eddigi munkásságodban. A „saját” jobb megértésének szándéka, a kulturális közvetítés feladatának vállalása vagy az elvégzésre váró munka fölismerése motivál?*

– Leginkább az utóbbi. Van egy alapjaiban körvonalazódott, bár szükségképpen vázlatos képem az erdélyi magyar irodalom hagyományos szerkezetéről, és ezt a struktúrát nem látom a nyilvánosságban, mások munkáiban. Nem nagyon van más választásom, mint megírni.

Összeállítottam két számomra fontos antológiát a *Kalota Könyvkiadó* számára, amelyek megpróbálják átfogni azt, ami 1918 és 2000 között történt ebben a sokféleképpen körülírható irodalomban. Az egyik egy költészeti antológia, *Álmok szalodája* a címe. A másik, *Az emberfejú madár* esszéket tartalmaz. Amikor ezeket a köteteket válogattam, két fontos dolog volt érzékelhető számomra: egyrészt az, ahogyan elválnak egymástól a korszakok ebben az irodalomban, másrészt pedig az, ahogyan bizonyos magatartástípusok minden korszakban felbukkannak – tehát sem diakrón, sem szinkrón metszetben nem érdemes abszolutizálni és az erdélyiségről beszélni. Másrészt a variánsok száma nem teljesen átláthatatlan, nem eleve reménytelen tehát narratívákban gondolkodni.

– *Aligha akad olyan irodalomtörténész, aki munkája során nem szembesül újra és újra a kánonok egyszerre előíró, s mégis változékony természetével. Írásaiddban fölöttébb tudatosnak látszik a kánonformáló, -módosító szándék, gyakran már*

a tárgyválasztásban jelentkezik a (re)kanonizáció gesztusa. Mennyiben változott meg az erdélyi magyar irodalom értékszerkezete az elmúlt két évtizedben? A magyarországinál jobban rászorul-e ez a szerzteágazó korpusz az újraolvasás újraértékelő műveleteire?

– A kánonformáló és -módosító szándéknak részemről az a kiindulópontja, hogy a korábbi átfogó erdélyi irodalom-értelmezések többnyire nem esztétikai szempontok szerint építették fel az irodalmi hagyománystruktúrát, inkább tematikus és funkcionális szempontokat követtek. Ily módon olyan szerzők váltak mellékszereplővé az irodalomtörténetekben, akik nem illeszkedtek a tematikus „fősodorba”, noha esztétikailag (vagy akár intellektuális szempontból) sokkal izgalmasabbak, mint egyes ismertebb szerzők. Természetesen a közismert szerzők műveiben is egészen más vonatkozások válnak fontossá, ha más nézőpontból közelítünk feléjük – Dsida Jenőnek, Tamási Áronnak vagy Szilágyi Domokosnak valószínűleg a legkülönbözőbb nézőpontok szerint is központi szerepe lesz az erdélyi irodalmi kánonban.

Viszonylag tudatosan próbáltam vizsgálni a korábbi kánonok vakfoltjait: az avantgárd irodalmat (*Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban* című kötetben), az ötvenes-hatvanas évek irodalmát (*A sztálinizmus irodalma Romániában* című többszerzős tanulmánykötetben), vagy akár a női írás lehetőségeit és megítélését (a Hervay-monográfiámban). Ezekkel a gesztusokkal nem centrumba próbáltam állítani feltétlenül a vizsgált szövegeket, bár menet közben rengeteg meglepetés ért. A kánonok felülvizsgálatát mindig érdemes a korábbiak perifériája felől kezdeni. Maga az értelmezési javaslat viszont valószínűleg jobban kiolvasható azokból a könyvekből, ahol a teljes struktúra megjelenítésére lehetőség nyílt: az említett, *Kalota Kiadónál* megjelent antológiákra gondolok.

A magyarországi irodalomban történt néhány erős újraolvasó gesztus az utóbbi két évtizedben. Hasonló vállalkozásokra nyilván rászorul az erdélyi irodalom is, annál is inkább, mivel az említett magyarországi vállalkozások rendre elmulasztották a radikális újraolvasások összmagyar irodalmi szintre történő kiterjesztését, és hajlamosak voltak ráhagyatkozni a „kisebbségi irodalmak” korábbi olvasataira.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, ahogy a kortárs irodalom visszamenőleg átírja az irodalmi hagyományt, felerősítve benne bizonyos rétegeket. Nyilván nemcsak „szakmai” indíttatású tehát az újraolvasás igénye, hanem egy erős kortársi tapasztalat függvénye is. A kilencvenes évektől kezdve viszonylag korrekt volt az erdélyi irodalom recepciója, leginkább a két világháború közötti és az 1945-1989 közötti korszakot érdemes újragondolni.

– *Szaktudományos írásaid módszertanát legfőképpen a történeti-poétikai olvasásmód, a szövegek párbeszéde iránti elemzői érzékenység, a recepcióelemzés, valamint a diskurzus-kritika szempontjai és interpretációs stratégiái alapozzák meg. Hogyan látod saját irodalomtörténeti praxisodban, illetve egyetemi oktatói munkádban historikus kutatás és teoretikus képzés kölcsönviszonyát?*

– A kilencvenes évek magyar irodalomtudománya hangsúlyosan teoretikus jellegű volt, és egy ideig csak kevéssé vetett számot történeti szempontokkal. Az elmúlt években ez sokat változott: irodalomtörténeti jellegű összefoglalók készültek, a kilencvenes évek szempontjait érezhetően hasznosítva, vagy írói monográfiák

olyan szerkezettel és érvelésmóddal, amit „teoretikusan” nem mindig tartott volna védhetőnek a kilencvenes évek tudományos közössége. Azt hiszem, abba a fázisba érkezett a magyar irodalomtudomány, amikor előállíthatja és elő is kell állítania a maga szöveggyűjteményeit, „reader”-jeit, szintézismunkáit, és ezeken lehet majd lemérni igazából az eddigi értelmezői teljesítményeket is. Ezekre a kézikönyvekre egyre nagyobb szükség van az egyetemi munkában, hiszen az általános tájékozódás megkönnyítése, több téma problematizáló megközelítése megvalósíthatóbbnak tűnik, mint a diákok egy-egy témára irányuló elmélyült kutatómunkája.

– *2003-ban jelent meg a Hervay Gizella költészetéről szóló kismonográfiád. Melyek voltak azok a legfontosabb irodalomtörténeti tanulságok, amelyekkel e munka elkészítése közben szembesültél?*

– Először is felfigyeltem a Hervay-költészet számomra legfontosabb rétegében, a *Tömondatok* és az *Úrlap* című kötetek szövegeiben néhány olyan kapcsolódási pontra, amelyek Nemes Nagy Ágnes vagy Orbán Ottó önreflexív, későmodern versalakítására emlékeztetnek, miközben az is megfigyelhető, hogy a motívumok egészen máshonnan jönnek. Három történet, költői pálya, amelyik találkozik egy pontban, aztán újra más-más irányokban indul tovább.

Az anyaggyűjtés megerősítette azt a sejtésemet is, hogy Hervay Magyarországra történt áttelepülése után egy alapvetően tematikus irányultságú recepcióval találkozott. Ez a recepció a „kisebbségi” témakatalógus mellett a tragikum és a dalszerűség találkozását értékelte fel, és ezáltal az utolsó három (magyarországi) Hervay-könyvet helyezte el az életmű centrumában. Én megpróbáltam egy másik Hervay-képet kialakítani, amelyikben mondjuk a *Levél helyett*, a *Rend* vagy a *Tömondatokban* típusú szövegek értékelődnek fel, és az életműnek ezt a rétegét a Kobak-mesék révén is reprezentálhatónak gondoltam. Rendkívül tanulságos volt még számomra az is, ahogy a hatvanas-hetvenes évek romániai magyar kritikája a „költőnő” fogalmát használta és értelmezte: jól dekonstruálható patriarchális érvelésmóddal találkoztam.

– *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban című könyved akár olyan vállalkozásként is felfogható, mely a magyar avantgárd irodalom kutatásának Kassák-központúsága miatt ez idáig nem vagy nem a maguk összetettségében hasznosított szempontokat mozgósít, illetve korábban alig vagy jóformán egyáltalán nem ismert szövegekre is figyelmez. Megítélésed szerint mennyiben módosíthatja munkád a magyar avantgárdról forgalomban lévő korszak- és stílustörténeti képet?*

– Számomra egészen elképesztő, hogy az első reprezentatív magyar avantgárd-antológia a kilencvenes években jelent meg. (Összehasonlításképpen: az első átfogó román avantgárd-antológia 1969-es, és azóta újabbak is megjelentek.) Ez azt is jelenti, hogy a korábbi értelmező munkák egy nagyon esetleges szövegkorpuszra építve tehetők csak meg interpretációs javaslataikat – illetőleg, hogy pontosabban fogalmazzak, állításaik a szélesebb irodalmi közvélemény számára csak kevésbé voltak ellenőrizhetőek az alapszövegek nehéz hozzáférhetősége miatt. A magyar avantgárd-kép Kassák-központúsága nem azért volt problematikus, mert Kassák művei értéktelenebbek lennének a többi avantgárd műnél, hanem azért, mert Kassák művészettel fogásában mindvégig nagyon erősen jelen van egy olyan emancipatorikus-didaktikus irányultság, amely a nemzetközi avantgárdban sem általános,

és persze a magyar avantgárdban sem volt az. Németh Andor, Déry Tibor vagy Tamkó Sirató Károly avantgárdja számomra sok esetben párbeszédképesebbnek tűnik a Kassákénál.

Könyvemben próbáltam olyan interpretációs keretet létrehozni, amely a teljes történeti avantgárd esetében releváns lehet – megvizsgálni például, hogy milyen az avantgárd testábrázolás vagy milyen sajátos funkcionalitása van a nevetésnek ezekben a szövegekben. A könyvben részletesebben tárgyalt életművek sok esetben erősen kapcsolódnak a *Ma* című folyóirat köréhez (Kahána Mózes, Reiter Róbert, Erg Ágoston), de szükségszerűen előkerült a *Magyar Írás* című lap koncepciójának a kérdése is néhány erdélyi származású szerző kapcsán. Azt remélem, sikerült a könyvben előtérbe állítanom néhány jó minőségű, expresszionista poétikájú szöveget (Bartalis János, Szentimrei Jenő), és gyarapítani a magyar dadaizmus vonatkozási körét (Kahána Mózes, Reiter Róbert, Erg Ágoston, Heves Ferenc). Szántó György prózái egészen egyedülálló vállalkozások ebben az összefüggésrendszerben – avantgárd művészregények, amilyenekből nem sok van a magyar irodalomban. És kiemelkedik ebből az időszakból egy kiváló avantgárd-interpretátor is: a *Korunk* alapító szerkesztője, Dienes László.

Az utóbbi időben egyre erősebbnek érzem az avantgárd újraolvasását célzó törekvéseket: Deréky Pál után Kálmán C. György, Kappanyos András, Kékesi Zoltán vagy Seregi Tamás is fontos tanulmányokban mutatta meg, hogy a Kassák-közpon-túság tézise felülvizsgálásra szorul. Az erdélyi irodalom szűkebb körén belül nem voltak olyan éles viták a klasszikus modernség és az avantgárd pozíciói között, mint mondjuk Babits és Kassák között. E jellegzetesség miatt az erdélyi avantgárd annak is érdekes esettanulmánya lehet, hogy a klasszikus modernség és az avantgárd szorosabb folytonosságban szemlélhető, mint ahogy erről általában gondolni szokás.

– *Talán nem tévedek nagyot, ha azt állítom: a magyarországi olvasó meglehetősen keveset tud arról, hogy léteznek-e napjainkban párbeszéd a romániai magyar és román irodalom között. Arról vélhetően még kevesebb ismerettel bírunk, hogy az évtizedek óta jelentős irodalomtudományi teljesítményeket fölmutató erdélyi magyar kutatóknak van-e román recepciója, illetve a román irodalomtudományi diszkurzus hat-e a románul tudó magyar literátorokra.*

– A legkézenfekvőbb találkozási formáját a román és a romániai magyar irodalomtudománynak a konferenciák jelentik: tanszéki kollégáim és én magam is évente több olyan tanácskozáson veszünk részt, ahol lehetőségünk van közvetlen dialógust is folytatni román kollégákkal. Ezek a szakmai kapcsolatok általában az érdeklődési körök szerint alakulnak: a komparatisták nyilván a komparatistákkal dolgoznak együtt leginkább, az irodalomelméleti tárgyakat oktató kollégák a teoretikusokkal. Én magam az avantgárdal és a szocialista realista irodalommal kapcsolatos kutatásaimban tudtam leginkább kapcsolódni a román kollégák munkáihoz (fiatal kutatók foglalkoznak például a szocialista kultúra legkülönfélébb rétegeivel a gyermeklapoktól és a képregényektől kezdve az ábécés-könyvektől, filmekig, színműirodalomig), de érdeklődést tapasztaltam részükről a regionális irodalom-koncepciók kérdése iránt is. Az avantgárd-értekezésemet egyébként éppen 2008-ban fordították le román nyelvre, és megjelenés előtt áll egy temesvári kiadó

gondozásában. Mivel a román irodalomtudományban is erősödik a történeti avantgárd iránti érdeklődés, elképzelhetőnek tartom, hogy néhányan felfigyelnek majd rá.

A román irodalom magyar nyelvű hozzáférhetősége mindig is kielégítő volt érzésem szerint – az újdonság inkább az, hogy egyre erősebb a román kultúra magyar irodalom iránti érdeklődése. Kertész Imre Nobel-díja előtt inkább csak udvarias érdeklődést tapasztaltam a román irodalmárok részéről, aztán az utóbbi években hirtelen megugrott a fordítások száma, egyértelmű összefüggésben a magyar irodalom nemzetközi sikereivel: lehet olvasni románul Kertészt, Darvasit, Márait. 2008-ban jelent meg románul a *Harmonia caelestis*, *A fehérr király* és *A séta*. A fiatalabb olvasók körében, úgy érzekelem, leginkább Bartis Attilának van sikere: *A nyugalom* és *A séta* kolozsvári, román nyelvű bemutatóin telt ház volt.

Említettem már, hogy az elméleti szakirodalom más szűrőkön keresztül kerül át a román kultúrába, mint a magyarba, s emiatt közvetítő nyelvként is hasznos számomra a román. Elég régen megvannak már románul például Hugo Friedrich, Adorno, Antoine Compagnon, Linda Hutcheon, Deleuze és Guattari munkái. Sokszor jól jön, ha ilyen köteteket leemelhetek az otthoni könyvespolcra...

– *Szépírodalmi köteteid szerteágazó költésztörténeti kapcsolódásai tehetik indokolttá a kérdést: tudományos érdeklődésed nyomot hagy-e lírai műveiden? Vannak-e kimutatható párhuzamok irodalomtörténeti érdeklődésed módosulásai és költészeted poétikai alakulása között?*

– Van átjárás nyilván a versek és a tanulmányok között, mindkét irányban: ha a költészet szempontjából érdekel egy probléma, akkor valószínűleg tanulmányban is felbukkan előbb-utóbb. Így születtek például hosszabb írásaim Kemény István vagy Oravecz Imre költészetéről, vagy általában az indián mitológiák magyar irodalmi megjelenítéséről. De voltak olyan esetek is, amikor az irodalomtörténeti aprómunka során olyan történetekbe ütköztem, amelyeket tanulmány helyett inkább versben tudtam megjeleníteni, az Ignotus- vagy Hervay Gizella-szakirodalmat ilyenkor inkább versben gyarapítottam...

Avantgárd verset például nem próbáltam még írni, de egyre nagyobb kedvvel fordítok román szürrealista költőket. Ezek a szerzők egy egészen érdekes történelmi pillanatban, a harmincas évek végén alakítottak szürrealista csoportot, mikor a magyar avantgárd mozgalmi szakasza már rég lezárult. Tartották a kapcsolatot André Bretonékkal, összejártak, szürrealista szeánszokat tartottak, kiáltványokat fogalmaztak. Ha a magyar szürrealizmus kicsit erősebb, időben kiterjedtebb lenne, talán a magyar avantgárd is láthatóbb lenne a kortárs irodalom számára.

Visszatérve a saját kötetekre, úgy érzem, a 2006-os *Vidrakönyv* volt az, amelyik valóban saját világot tudott felépíteni annak ellenére, hogy nagyon sok kultúra és korszak találkozik benne a skandináv és az indián mitológiáktól kezdve Ted Hughes költészetéig. Nemrég összeállítottam egy újabb verseskötet kéziratát is a *Koinónia Könyvkiadó* számára, ennek egyik ciklusában továbbbíródik a *Vidrakönyv* – ez egy olyan út kezdete volt számomra, amely, úgy tűnik, sokkal meszebbre visz engem befelé önmagamba, mint ahogy kezdetben gondoltam. Irodalomkonceptió (és életkor) szempontjából a *Sárkányfű* köre az, amelyik leginkább közel áll hozzám az első-második kötetem írása idején, a *JAK-füzetek* című soro-

zatban is akkor jelent meg könyvem, amikor Harcos Bálint volt a sorozatszerkesztő, valószínűleg nem véletlenül. Nagy érdeklődéssel figyelem, hogy poétikailag mennyire távol került egymástól az elmúlt évtizedben Harcos Bálint, Karafiáth Orsolya, Varró Dániel, Király Levente, Grecsó Krisztián. Ezeket a pályákat, annak ellenére, hogy távolodnak egymástól, továbbra sem érzem idegennek. Saját utak, s enniben megerősítenek abban, hogy nekem is a sajátomat kell járnom.

– *Egy évtizeddel ezelőtt kerültél be a Korunk szerkesztőségébe, 2008 áprilisában a folyóirat főszerkesztője lettél. Melyek azok a szerkesztői tradíciók, amelyeket számdékodban áll követni, s melyek azok a területek, ahol változtatásokat látsz szükségesnek?*

– Változtatni elsősorban a lap dinamikáján kell: meggyorsítani a lap reakcióidejét, bővíteni egy kicsit azoknak a kulturális eseményeknek a körét, amelyekre a lap reagál. Ezt egyrészt a lap internetes változatának a fejlesztése, másrészt a lap állandó rovatainak stabilabbá tétele révén próbáljuk elérni. A folyamat, azt hiszem, máris érzékelhetővé vált az utóbbi hónapok lapszámaiban, és a honlap átalakítása is elkezdődött. Javult a lap „láthatósága” is: beléptünk néhány nagyobb terjesztői hálózatba, rendszeresítettük a budapesti rendezvényeinket, ezáltal kicsit többen figyelnek ránk.

A *Korunk* legfontosabb tradíciója, amit mindenképpen érdemes megőrizni, az a társadalomtudományos irányultság, amelyik akár az irodalomról való beszédet is képes sajátosan kontextualizálni. A *Korunk* leginkább tudományos-művészeti lap, de nem egyetlen tudományágé, hanem olyan felület, ahol több tudományág (antropológia, történelem, médiatudomány, szociológia, filozófia, irodalomtudomány stb.) találkozhat.

A másik meghatározó sajátossága a tematikus szerkesztés: havonként más-más témát járunk körül a lapszámok viszonylag nagy terjedelemben. Ezáltal a lapszámok „tartósabbakká” válnak, és hónapról hónapra újabb célcsoportokat szólítanak meg: hosszú távon ez mindenképpen előnyös. Jellegzetes megközelítési módunk még az interkulturalitásra való odafigyelés: az egyes jelenségeket általában egyszerre több kultúrában vizsgáljuk, és igyekszünk sok fordítást is közölni.

A szerkesztőség tagjainak nagyobb része egyetemi oktató is, erre ráépült az utóbbi két évben egy képzési rendszer, amit *Korunk* Akadémiának neveztünk el. Ennek keretén belül tudományos-ismeretterjesztő előadások hangzottak el, de workshopokat is indítottunk, ahol műfordítást, folyóirat- és könyvszerkesztést, kreatív írást tanítottunk. Ez utóbbit én magam vezetem, és afféle nagyon gyakorlati egyetemi diszciplínaként építettem fel. Mivel az újabb és újabb csoportokba is nagy a jelentkezési létszám, úgy tűnik, ez érdeklí az emberek. A műhely néhány résztvevőjének írásai *A meghajlás művészete* című antológiába is bekerültek, bár nem új írók pályára állítása volt a közvetlen cél.

A *Korunk* tehát egy olyan folyóirat, amelyik folyamatosan feszegeti a folyóirat-kultúra határait, és a legkülönbélebb csatornákon keresztül vesz részt a kultúra alakításában. Talán ez az a jellegzetessége, amelyik miatt kezdettől fogva maximálisan a magaménak éreztem az ott végzett munkát.